(2). Abidova R.X. Minnatdorchilik nutqiy aktining lingvomadaniy va lingvopragmatik xususiyatlari (ingliz va o‘zbek tillari misolida) PhD dissertatsiyasi, Urganch, 2024.
(3). Searle J.R. (1969). Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge University Press.
(4). Austin J.L. (1962). How to Do Things with Words. Oxford University Press.
(5). Levinson S.C. (1983). Pragmatics. Cambridge University Press.
(6). Yule G. (1996). Pragmatics. Oxford University Press.
(7). Leech G.N. (1983). Principles of Pragmatics. Longman.
(8). Grice H.P. (1975). Logic and Conversation. In: Cole P., Morgan J.L. (eds.), Syntax and Semantics, vol. 3. Academic Press.

Raximboyeva Xulkar Gayratovna (Yangi Asr universiteti, PhD, dotsent; hulkar.rahimboeva@gmail.com),
Quronboyeva Mashxura Marimboy qizi (Urganch RANCH Texnologiya universiteti, 1-kurs magistratura talabasi; quronboyeva.mashxura@icloud.com)

GAPLARNING TIPOLOGIK TAHLILI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada gaplarning tipologik tahlili masalalari ingliz va o‘zbek tillari materiallari asosida tizimli va keng qamrovli tarzda yoritilgan. Tadqiqotda tipologiya lingvistik metod sifatida talqin qilinib, uning sintaktik birliklarni, xususan gaplarni o‘rganishdagi nazariy va metodologik imkoniyatlari asoslab berilgan. Ish jarayonida gaplarning universal sintaktik xususiyatlari, jumladan, predikativlik, modallik va kommunikativ yo‘naltirilganlik kabi umumiy belgilar aniqlanib, ularning ingliz va o‘zbek tillarida ifodalanish vositalari qiyosiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada gaplarning tilga xos xususiyatlari alohida ko‘rib chiqilib, ingliz va o‘zbek tillarida gap tuzilishi, so‘z tartibi, grammatik munosabatlar, zamon-aspekt kategoriyalarining ifodalanishi hamda subyektning sintaktik mavqeyi kabi parametrlar qiyosiy-tipologik yondashuv asosida tadqiq etilgan. Ingliz tilining analitik tabiati va o‘zbek tilining agglutinativ xususiyati gap qurilishiga qanday ta’sir ko‘rsatishi aniq misollar orqali ochib berilgan. Bundan tashqari, sintaksis sohasida olib borilgan qiyosiy-tipologik tadqiqotlar tahlil qilinib, ingliz va o‘zbek tillari gap tipologiyasiga oid avvalgi ilmiy izlanishlarning asosiy yo‘nalishlari va natijalari umumlashtirilgan. Tadqiqotda zamonaviy funksional va kognitiv yondashuvlar asosida gap tuzilishidagi farqlar inson tafakkuri, diskurs ehtiyojlari va kommunikativ strategiyalar bilan bog‘liq holda izohlangan.*

Kalit so‘zlar: *tipologiya, gap, sintaksis, qiyosiy tahlil, ingliz tili, o‘zbek tili, universal xususiyatlar.*

Рахимбаева Хулкар Гайратовна (Университет «Янги Аср», PhD, доцент; hulkar.rahimboeva@gmail.com),
Куронбоева Машхура Маримбой кизи (Ургенчский Технологический университет RANCH, магистрант 1 курса; quronboyeva.mashxura@icloud.com)

ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРЕДЛОЖЕНИЙ

Аннотация. *В данной статье вопросы типологического анализа предложений рассматриваются системно и всесторонне на материале английского и узбекского языков. В исследовании типология интерпретируется как лингвистический метод, обосновываются её теоретические и методологические возможности в изучении синтаксических единиц, в частности предложений. В ходе работы выявляются универсальные синтаксические характеристики предложений, такие как предикативность, модальные отношения и коммуникативная направленность, а также проводится их сравнительный анализ с точки зрения способов выражения в английском и узбекском языках. Кроме того, в статье отдельно рассматриваются специфические особенности языков, исследуются параметры, такие как структура предложения, порядок слов, грамматические отношения, выражение категорий времени и аспекта, а также синтаксический статус субъекта в английском и узбекском языках на основе сравнительно-типологического подхода. На конкретных примерах показано, как аналитический характер английского языка и агглютинативная природа узбекского языка влияют на построение предложений. Также анализируются сравнительно-типологические исследования в области синтаксиса, обобщаются основные направления и результаты предыдущих научных работ, посвящённых типологии предложений в английском и узбекском языках. В рамках современных функциональных и когнитивных подходов различия в структуре предложений объясняются с учётом человеческого мышления, дискурсивных потребностей и коммуникативных стратегий.*

Ключевые слова: *типология, предложение, синтаксис, сравнительный анализ, английский язык, узбекский язык, универсальные характеристики.*

Rakhimbayeva Hulkar Gayratovna (Yangi Asr University, PhD, Associate Professor; hulkar.rahimboeva@gmail.com),
Quronboyeva Mashkhura Marimboy kizi (Urgench RANCH Technological University, 1st year Master's student; quronboyeva.mashxura@icloud.com)

TYPOLOGICAL ANALYSIS OF SENTENCES

Annotation. *This article provides a systematic and comprehensive analysis of sentence typology based on materials from the English and Uzbek languages. In the study, typology is interpreted as a linguistic method, and its theoretical and methodological potential for investigating syntactic units, particularly sentences, is substantiated. The research identifies universal syntactic features of sentences, including predicativity, modality, and communicative orientation, and offers a comparative analysis of how these features are expressed in English and Uzbek. Furthermore, the article examines language-specific characteristics, focusing on such parameters as sentence structure, word order, grammatical relations, the expression of tense-aspect categories, and the syntactic status of the subject in both languages within a comparative-typological framework. Through concrete examples, the study demonstrates how the analytic nature of English and the agglutinative nature of Uzbek influence sentence construction. In addition, previous comparative-typological studies in the field of syntax are reviewed, and the main directions and findings related to English and Uzbek sentence typology are summarized. Within the framework of modern functional and cognitive approaches, differences in sentence structure are explained in relation to human cognition, discourse needs, and communicative strategies.*

Keywords: *typology, sentence, syntax, comparative analysis, English language, Uzbek language, universal features.*

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda sintaktik birliklarni o'rganish faqat bitta til doirasida emas, balki turli tillar kesimida qiyosiy tahlil qilish orqali amalga oshirilmoqda. Bunday yondashuv tillar o'rtasidagi umumiylik va farqlarni aniqlash, shuningdek til tizimining universal qonuniyatlarini ochib berish imkonini beradi. Aynan shu nuqtai nazardan, tipologik tahlil lingvistik tadqiqotlarning muhim metodlaridan biri sifatida qaraladi [3;1–6 b.]. Gap sintaksisning markaziy birligi bo'lib, unda predikativlik, modal munosabat va kommunikativ maqsad mujassamlanadi. Shuning uchun gap tipologiyasi tillararo qiyosiy tadqiqotlarda asosiy obyektlardan biri hisoblanadi. Ingliz va o'zbek tillari tipologik jihatdan bir-biridan sezilarli darajada farqlanadi: ingliz tili asosan analitik tuzilishga ega bo'lsa, o'zbek tili agglutinativ xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ushbu farq gap qurilishi va sintaktik munosabatlarning ifodalanishida yaqqol namoyon bo'ladi. Mazkur maqolaning maqsadi gaplarni tipologik tahlil qilish metodologiyasini yoritish, gaplarning universal va tilga xos xususiyatlarini aniqlash hamda ingliz va o'zbek tillaridagi gap tipologiyasiga oid mavjud tadqiqotlarni tahlil qilishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Ingliz tili sintaksisi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar son va qamrov jihatidan nihoyatda keng bo'lib, ularda gaplarning strukturaviy tasnifi, oddiy va murakkab gaplar, qo'shma gaplar, subordinatsiya va koordinatsiya masalalari batafsil yoritilgan. Xususan, ingliz tilida gap tipologiyasi fe'lning grammatik kategoriyalari, yordamchi fe'llar tizimi, qat'iy so'z tartibi va predikativlikning formal ko'rsatkichlari asosida izohlanadi. Ingliz tilshunosligida gap markazida subyekt–predikat munosabati turishi va subyektning ochiq ifodalanishi majburiyligi alohida ta'kidlanadi. Bu holat ingliz tilining analitik tuzilishi bilan bevosita bog'liq bo'lib, gapning sintaktik modeli barqarorligini ta'minlaydi.

O'zbek tilshunosligida esa gap tipologiyasi, asosan, predikativlik, fe'l markaziyligi va grammatik munosabatlarning affikslar orqali ifodalanishi nuqtai nazaridan tadqiq etiladi. O'zbek tilida fe'l gapning yadrosi sifatida qaraladi va shaxs-son, zamon, mayl kabi kategoriyalar predikativlikni ta'minlovchi asosiy vositalar hisoblanadi. Shuningdek, subyektning tushirib qoldirilishi mumkinligi, so'z tartibining nisbatan erkinligi va kelishik qo'shimchalari orqali sintaktik munosabatlarning aniqlanishi o'zbek gap tipologiyasining muhim belgilaridan sanaladi [8;201–210-b.]. Ingliz va o'zbek tillarini qiyosiy-tipologik jihatdan o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlar nisbatan kam bo'lsa-da, mavjud ishlar muhim ilmiy ahamiyatga ega. Bu tadqiqotlarda, asosan, so'z tartibi, murakkab gaplar, ergash gaplarning turlari va ularning funksional xususiyatlari tahlil qilinadi. Ayrim ishlarda ingliz tilidagi qat'iy sintaktik model bilan o'zbek tilidagi moslashuvchan model qiyoslanib, tarjima va chet tilini o'qitishda yuzaga keladigan interferensiya muammolari ko'rsatib beriladi [9;112–118-b.]. Shu bilan birga, zamonaviy tilshunoslikda kognitiv va funksional yondashuvlarning rivojlanishi ingliz va o'zbek gap tipologiyasini yangi nuqtai nazardan o'rganish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Gaplarning axborot tuzilishi, tema–rema munosabati, diskursdagi vazifasi kabi masalalar hali yetarli darajada qiyosiy-tipologik jihatdan tadqiq etilmagan. Bu esa mazkur yo'nalishda olib boriladigan kelgusidagi izlanishlar uchun keng ilmiy imkoniyatlar mavjudligini ko'rsatadi.

1. Tipologiya lingvistik metod sifatida. Lingvistik tipologiya tillarni genealogik kelib chiqishiga koʻra emas, balki ularning strukturaviy va funksional xususiyatlariga koʻra tasniflashni maqsad qilgan ilmiy yoʻnalishdir. Tarixiy-qiyosiy tilshunoslik tillar oʻrtasidagi qarindoshlikni aniqlashga yoʻnaltirilgan boʻlsa, tipologiya tillar orasidagi oʻxshashlik va farqlarni ularning tuzilishi asosida oʻrganadi. Tipologik metod fonologiya, morfologiya, sintaksis va semantika sohalarida keng qoʻllaniladi. Sintaktik tipologiyada esa asosiy eʼtibor gap tuzilishi, soʻz tartibi, grammatik munosabatlar va gap turlarining ifodalanishiga qaratiladi. Tipologik tahlil formal oʻxshashlikka emas, balki funksional ekvivalentlikka tayangan holda amalga oshiriladi. Yaʼni, turli tillardagi birliklar tashqi koʻrinishidan farq qilsa-da, agar ular bir xil kommunikativ vazifani bajarsa, tipologik jihatdan qiyoslanadi [3;45–52-b.]. Masalan, ingliz tilidagi *I am reading a book* gapi va oʻzbek tilidagi *Men kitob oʻqiyapman* gapi shaklan farqli boʻlsa-da, funksional jihatdan bir xil predikativ munosabatni ifodalaydi. Bu holat tipologiyaning asosiy tamoyillaridan biri boʻlgan funksional yondashuvni yaqqol koʻrsatadi. Tipologik tadqiqotlarda katta til korpuslariga tayanish muhim ahamiyatga ega. Bu esa xulosalarning umumiyligini taʼminlab, muayyan tilga xos xususiyatlarni universal hodisa sifatida notoʻgʻri talqin qilishning oldini oladi.

2. Gaplarning universal xususiyatlari. Tillar xilma-xilligiga qaramay, gaplar bir qator universal xususiyatlarga ega. Ulardan eng muhimi predikativlikdir. Predikativlik gapni boshqa sintaktik birliklardan ajratib turuvchi asosiy belgi boʻlib, u subyekt va predikat oʻrtasidagi munosabatni ifodalaydi. Ingliz va oʻzbek tillarida predikativlik turli vositalar orqali ifodalansa-da, mazmunan bir xil vazifani bajaradi. Ingliz tilida predikativlik asosan subyekt va feʼl shakli orqali yuzaga chiqsa, oʻzbek tilida feʼlning shaxs-son va zamon qoʻshimchalari bu munosabatni belgilaydi: *He works – U ishlaydi*. Yana bir universal xususiyat – modal munosabatning mavjudligidir. Gaplar orqali soʻzlovchining voqelikka boʻlgan munosabati, ishonchi, shubhasini ifodalash mumkin. Ingliz tilida modal feʼllar (*must, may, can*) keng qoʻllansa, oʻzbek tilida *-kerak, -mumkin* kabi birliklar ushbu vazifani bajaradi. Shuningdek, kommunikativ gap turlari ham universal hisoblanadi. Deyarli barcha tillarda darak, soʻroq, buyruq va undov gaplar mavjud boʻlib, ular insonning asosiy kommunikativ ehtiyojlarini qondiradi [4;215–221-b.].

3. Gaplarning tilga xos xususiyatlari. Universal sintaktik xususiyatlar bilan bir qatorda har bir til gap qurilishida oʻziga xos strukturaviy va funksional belgilarni namoyon etadi. Bu oʻziga xosliklar tilning tipologik tabiati, grammatik tizimi va tarixiy rivoji bilan chambarchas bogʻliq. Ingliz va oʻzbek tillari oʻrtasidagi eng muhim farqlardan biri gap ichidagi soʻz tartibi bilan izohlanadi. Ingliz tili qatʼiy SVO (Subyekt–Feʼl–Obyekt) tartibiga ega boʻlib, grammatik munosabatlar, ayniqsa subyekt va obyektning sintaktik vazifasi asosan soʻz oʻrni orqali belgilanadi. Soʻz tartibining buzilishi koʻpincha grammatik yoki semantik noaniqlikka olib keladi. Oʻzbek tilida esa asosiy tartib SOV boʻlsa-da, kelishik qoʻshimchalari mavjudligi tufayli soʻz tartibi nisbatan erkin hisoblanadi. Gap boʻlaklari oʻrtasidagi munosabatlar asosan morfologik koʻrsatkichlar orqali aniqlanadi, bu esa axborotning aktual boʻlinishiga mos ravishda soʻz tartibini oʻzgartirish imkonini beradi. Masalan, tema–rema munosabatiga koʻra obyekt yoki hol gap boshiga chiqarilishi mumkin. Bu holat oʻzbek tilida diskurs va pragmatik ehtiyojlarning sintaktik tuzilishga faol taʼsir koʻrsatishini namoyon etadi. Zamon va aspekt kategoriyalarining ifodalanishi ham tilga xos muhim tipologik belgilar sirasiga kiradi. Ingliz tilida zamon va aspekt asosan yordamchi feʼllar ishtirokida hosil qilinadigan analitik shakllar orqali ifodalanadi (has written, is reading, will have done). Bu tizim zamon, davomiylik va natijaviylik kabi maʼnolarni aniq farqlash imkonini beradi. Oʻzbek tilida esa mazkur grammatik maʼnolar affikslar orqali sintetik yoʻl bilan ifodalanadi (-di, -yapti, -gan, -moqda), bu esa agglutinativ tuzilmaning ustunligini koʻrsatadi [3;134–140 b.].

Shuningdek, subyektning ifodalanish darajasi ham ingliz va oʻzbek tillari oʻrtasidagi muhim tipologik farqlardan biridir. Ingliz tilida subyektning ochiq ifodalanishi majburiy boʻlib, hatto real subyekt mavjud boʻlmagan holatlarda ham formal subyekt ishlatiladi (It is raining, There is a book on the table). Oʻzbek tilida esa feʼlning shaxs-son koʻrsatkichlari subyektni aniqlash imkonini bergani sababli subyekt koʻpincha tushirib qoldiriladi (Yomgʻir yogʻyapti, Keldim). Bu xususiyat oʻzbek tilida gapning sintaktik ixchamligini taʼminlaydi va gap tipologiyasida muhim parametr sifatida qaraladi.

4. Sintaksisda qiyosiy-tipologik tadqiqotlar. Qiyosiy-tipologik sintaksis tillar oʻrtasidagi strukturaviy va funksional oʻxshashliklar hamda farqlarni aniqlashga qaratilgan tilshunoslik yoʻnalishidir. Ushbu yondashuv sintaktik birliklarni faqat shakliy jihatdan emas, balki ularning kommunikativ va funksional vazifalari nuqtai nazaridan qiyoslashni maqsad qiladi. Sintaksisda qiyosiy-tipologik tadqiqotlarning nazariy asoslari Greenberg tomonidan ishlab chiqilgan soʻz tartibi universallari bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, ular tillardagi gap qurilishining umumiy qonuniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Zamonaviy qiyosiy-tipologik tadqiqotlar sintaktik hodisalarni kognitiv va funksional yondashuvlar asosida izohlashga intiladi. Gap

tuzilishidagi farqlar inson tafakkuri, axborotni qayta ishlash qulayligi va kommunikativ strategiyalar bilan uzviy bog‘liq ekanligi ta’kidlanadi. Masalan, qat’iy so‘z tartibiga ega tillarda axborotning aniqligi va tez qabul qilinishi ustuvor bo‘lsa, so‘z tartibi erkin tillarda pragmatik urg‘u va diskurs moslashuvchanligi muhim hisoblanadi [3;98–104-b.]. Qiyosiy-tipologik yondashuv tarjimashunoslik sohasida alohida ahamiyatga ega. Gap tuzilishidagi tipologik farqlarni hisobga olmaslik tarjimada strukturaviy interferensiyaga, ya’ni, manba til sintaktik modellari maqsad tilga mexanik tarzda ko‘chirilishiga olib keladi. Ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi so‘z tartibi, predikativlik va subyekt ifodalanishidagi farqlarni bilish tarjimada ekvivalentlikni ta’minlashda muhim omil hisoblanadi [1;67–72 b.]. Shuningdek, qiyosiy-tipologik sintaksis chet tillarni o‘qitish metodikasida ham muhim nazariy asos vazifasini bajaradi. Talabalarga ingliz va o‘zbek gap tuzilishidagi farqlarni ongli ravishda tushuntirish grammatik xatolarni kamaytiradi va sintaktik kompetensiyaning shakllanishiga yordam beradi. Shu bois qiyosiy-tipologik tadqiqotlar nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham katta ilmiy ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda ingliz va o‘zbek tillaridagi gaplarning tipologik xususiyatlarini aniqlash, ularning umumiy va differensial belgilarini ochib berish maqsadida kompleks lingvistik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini qiyosiy-tipologik metod tashkil etadi. Ushbu metod orqali ikki tilga mansub gap tuzilmalari o‘zaro solishtirilib, ularning strukturaviy, semantik va funksional xususiyatlari aniqlanadi hamda umumlashtiriladi.

Tadqiqotda deskriptiv (tavsifiy) metod yordamida ingliz va o‘zbek tillarining sintaktik tizimi alohida-alohida tahlil qilindi. Har bir tilning gap qurilishiga xos qonuniyatlari, sintaktik birliklarning o‘zaro munosabatlari hamda ularning nutq jarayonidagi funksiyalari batafsil o‘rganildi. Strukturaviy yondashuv asosida gaplarning ichki tashkil topishi, komponentlar o‘rtasidagi formal aloqalar va grammatik modellari aniqlangan bo‘lsa, funksional yondashuv orqali gaplarning kommunikativ vazifalari, axborot tuzilishi (tema-rema munosabatlari) va diskursdagi roli tahlil qilindi.

Shuningdek, tadqiqotda distributiv tahlil yordamida gap bo‘laklarining joylashuvi va ularning sintaktik imkoniyatlari o‘rganildi, komponent tahlil orqali esa gap tarkibidagi birliklarning semantik yuklamasi aniqlashtirildi. Kontekstual va pragmatik tahlil metodlari asosida gaplarning nutqiy vaziyatga bog‘liqligi, ma’no nozikliklari hamda kommunikativ strategiyalar bilan aloqasi izohlandi.

Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o‘zbek tillaridagi badiiy, ilmiy va publitsistik matnlardan olingan autentik misollar tanlab olindi. Tanlanma korpus asosida gaplarning quyidagi tipologik parametrlari tahlil qilindi: so‘z tartibi (SVO, SOV modellari), predikativlik vositalari, modallik ifodasi, zamon-aspekt kategoriyalari, sintaktik bog‘lanish turlari (parataksis va gipotaksis), shuningdek, subyekt va predikat o‘rtasidagi munosabatlar.

Mazkur metodologiya kompleks yondashuvni ta’minlab, ikki til sintaksisining chuqur va ko‘p qirrali tahlilini amalga oshirish imkonini berdi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek tillaridagi gaplarning tipologik tizimi o‘rtasida ham universal, ham o‘ziga xos xususiyatlar mavjudligini ko‘rsatdi. Har ikki til uchun umumiy bo‘lgan asosiy belgilar sifatida predikativlik, modallik va kommunikativ yo‘naltirilganlik aniqlanib, bu xususiyatlar gapning universal kategoriyalari sifatida namoyon bo‘lishi isbotlandi. Biroq ushbu kategoriyalarning ifodalanish shakllari va vositalari ikki til tizimida sezilarli darajada farqlanishi kuzatildi.

Ingliz tilida gap tuzilishi asosan qat’iy SVO modeli asosida shakllanadi, bunda sintaktik munosabatlar so‘z tartibi va yordamchi vositalar orqali ifodalanadi. Bu esa ingliz tilining analitik tabiatini aks ettiradi. O‘zbek tilida esa gap qurilishi SOV modeliga moyil bo‘lib, so‘z tartibi nisbatan erkin xarakterga ega va grammatik ma’nolar asosan affikslar orqali ifodalanadi. Bu holat o‘zbek tilining agglutinativ xususiyatini yaqqol namoyon etadi.

Zamon va aspekt kategoriyalarini ifodalashda ham muhim tipologik tafovutlar aniqlandi. Ingliz tilida zamon-aspekt tizimi murakkab grammatik konstruksiyalar (masalan, Perfect va Continuous shakllari) orqali ifodalansa, o‘zbek tilida bu kategoriyalar ko‘proq morfologik vositalar – fe’l qo‘shimchalari orqali amalga oshiriladi.

Subyektning sintaktik mavqei tahlili shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilida subyektning ochiq ifodalanishi majburiy bo‘lib, hatto formal subyektlar (it, there) qo‘llaniladi. O‘zbek tilida esa subyekt ko‘pincha kontekst asosida tushirib qoldirilishi mumkin, bu esa tilning iqtisodiylik va kontekstga bog‘liqlik xususiyatini ko‘rsatadi.

Bundan tashqari, murakkab gaplar tuzilishida ham farqlar kuzatildi: ingliz tilida gipotaktik bog‘lanishlar (bo‘ysunuvchi gaplar) keng qo‘llanilsa, o‘zbek tilida parataktik va affiksal bog‘lanishlar ustunlik

qiladi. Diskurs darajasida esa ingliz tilida qat'iy sintaktik tartib axborot tuzilishini belgilasa, o'zbek tilida intonatsiya va morfologik vositalar muhim rol o'ynaydi.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar ingliz va o'zbek tillari sintaksisida tipologik jihatdan muhim farqlar mavjud bo'lishiga qaramay, ular umumiy universal qonuniyatlarga ham bo'ysunishini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari tilshunoslik nazariyasini boyitish bilan birga, chet tillarni o'qitish, tarjima amaliyoti va madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar. Mazkur maqolada gaplarni tipologik tahlil qilishning nazariy va amaliy jihatlari ingliz va o'zbek tillari materiallari asosida batafsil yoritildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, har ikki tilda gaplar universal predikativlik, modal munosabat va kommunikativ funksiyalarga ega bo'lsa-da, ularning grammatik va sintaktik ifodalanish vositalari til tipiga bog'liq holda sezilarli darajada farqlanadi. Ingliz tilining analitik tabiati gap tuzilishida qat'iy so'z tartibi va yordamchi fe'llarning faol ishtirokini talab qilsa, o'zbek tilining agglutinativ xususiyatlari grammatik munosabatlarning affikslar orqali ifodalanishiga va so'z tartibining nisbatan erkin bo'lishiga olib keladi. Tipologik yondashuv ingliz va o'zbek tillaridagi ushbu farqlarni tasodifiy hodisa sifatida emas, balki umumiy til tizimiga xos qonuniyatlarning natijasi sifatida izohlash imkonini beradi. Gap tipologiyasi orqali tillar o'rtasidagi umumiyliklar va o'ziga xosliklar aniqlanib, sintaktik strukturalarning universal va milliy jihatlari ochib beriladi. Bu esa umumiy tilshunoslik nazariyasini boyitish bilan birga, qiyosiy sintaksisning ilmiy asoslarini mustahkamlaydi. Amaliy jihatdan, gap tipologiyasini chuqur o'rganish tarjimashunoslik va chet tillarni o'qitish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Ingliz va o'zbek gap tuzilishidagi tipologik farqlarni bilish tarjimada grammatik va sintaktik xatolarning oldini olishga, shuningdek, talabalarda til tizimini ongli ravishda tushunish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois mazkur tadqiqot natijalari magistr dissertatsiyasi uchun mustahkam nazariy asos bo'lib, kelgusida ingliz va o'zbek tillari sintaksisini qiyosiy-tipologik jihatdan yanada chuqurroq tadqiq etish uchun metodologik yo'nalish beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

[1]. Baker M. (2018). In other words: A coursebook on translation (3rd ed.). London, Routledge.

[2]. Comrie B. (2009). Language universals and linguistic typology (2nd ed., updated reprint). Chicago, University of Chicago Press.

[3]. Croft W. (2003). Typology and universals (2nd ed.). Cambridge, Cambridge University Press.

[4]. Crystal D. (2019). The Cambridge encyclopedia of the English language (3rd ed.). Cambridge, Cambridge University Press.

[5]. Dryer M.S., Haspelmath M. (Eds.). (2013). The world atlas of language structures online. Leipzig, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology.

[6]. Haspelmath, M. (2021). Understanding morphology (3rd ed.). London, Routledge.

[7]. Van Valin R.D. (2004). An introduction to syntax. Cambridge, Cambridge University Press.

[8]. Rahmatullayev Sh. (2019). O'zbek tili grammatikasi. Toshkent, "Fan".

[9]. Safarov Sh. (2021). Til va tafakkur: lingvokulturologik tadqiqotlar. Toshkent, "Akademnashr".

[10]. Dixon R.M.W. (2010). Basic linguistic theory. Volume 2. Grammatical topics. Oxford, Oxford University Press.